

OPTIMIZMUS

S r. o.

(Bilančný pohľad na literatúru
pre deti a mládež 2000)

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Komentáre (bilančno-hodnotiace, reflexívne, kriticko-analytické) venované v ostatných rokoch slovenskej literárnej tvorbe pre deti a mládež neprekypovali priam optimizmom: 90. roky sa javili ako čas stagnácie detskej literatúry, upadania jej umeleckých hodnôt, prehlbovania žánrovej neproporčnosti a starnutia autorskej základne. Napriek všetkému globálny pohľad na hodnoty desaťročia (ponúknutý v Bibiane 2001, č. 1) napokon nevyznel tak tristne, ako by sa azda čakalo. Ukázalo sa totiž, že stredná generácia ešte nepovedala ostatné slovo a že v priebehu desaťročia dostala posilu v osobnostiach viacerých nových, zaujímavých autorov. A hoci vládla rozprávkova imaginácia a zážitkového poznania scénu na jednej strane hodnotovo polarizovala, na druhej strane žánrovo v istom zmysle unifikovala, vonkoncom nemožno tento jav vnímať ako synonymum poklesu hodnôt. V najlepších dielach sa totiž práve rozprávková imaginácia a fantázia stali penetračným prostriedkom odkrytia toho najpodstatnejšieho v živote, zdrojom silných estetických a etických zážitkov či nositeľom vecného poznania. Fantázia a hra sú teda nielen spolutvorcami komerčného modelu kultúry, ale aj prirodzeným priestorom slobody či „dlaždičom“ cesty, ktorou má literárny estetický zážitok najprirodzenejšiu šancu doputovať k deťom,

rozhyčkaným inými, pohodlnejšími, konzumne „chutnými“ sústami kultúry nášho postmoderného sveta.

Na pozadí v ostatnom desaťročí dominujúcej rozprávko-fantazijnej imaginatívnosti vlastne už neprekvapí, ak rozprávka ako žáner prevládla aj v produkcii roka 2000. V tomto smere naďalej predstavujú hodnotovú „istinu“ adaptácie folklórnych rozprávok pre deti, najmä rozprávok Pavla Dobšinského. V minulom roku takto vyšiel 3. a 4. zväzok *Slovenských rozprávok* (vo výbere a úprave Oľgy Škodáčkovej, s ilustráciami Martina Benku, Praha, Vydavateľstvo Cesty), *Slovenské rozprávky 2* (vo výbere a úprave Eleny Slobodovej, il. Alena Wagnerová, Ikar), *Zlatá kniha rozprávok Pavla Dobšinského* (v podaní Márie Ďuričkovej, il. Ľudovít Fulla, Mladé letá). Výber rozprávok i upravovateľské zásahy do protextu sa v týchto prípadoch dejú s ohľadom na detského adresáta a prísne v duchu zákonitostí folklórneho archetextu. Voľnejší vzťah k folklóru má vo svojej najnovšej knihe *O múdrej Aničke, šalamúnskej hlavíčke* (Iris, il. M. Kellenberger) *Peter Gloc-ko*, ponúkajúc detskému čitateľovi „Veselú knihu rozprávok, zrníček múdrosti a hádaniek o tom, že keď nás hlúposť zabolí, bystrý rozum všetko zahojí a smiech srdce uzdraví“. Jej základom sú rozprávky z au-

torovej staršej publikácie (Deväťoro remesiel a desiaty figel, 1986), kompozične zarámované motívom o šibalskom vandrovníkovi Šablicovi a jeho rozprávkovom vreci, rozšírené o nové texty, o prekáravé prológy, paródie riekaniek, humorne ladené príslovia, hádanky a frazeologizmy, ktoré fungujú v sujetoch rozprávok a zvýrazňujú ich humoristický ráz. Problematická je typografia knihy (zle čitateľný typ písma).

Väčšina autorských rozprávok vydaných v roku 2000 nemá priame konexie s folklórom. Rozprávkovosť je najčastejšie založená na hravom výmysle, niekedy je dôsledkom ozvláštneného videnia reality, ako napr. v knihe *Jany Bodnárovej Malí, väčší, ešte väčší* (Košice, Kristína Rybárová-Agentúra K, il. Noemi Ráczová). Jej rozprávky, kompozične osnované na pohybe od najmenšieho a najmenejšieho (semienko, dažďová kvapka) až po najzložitejšie (človek-dieťa), majú blízko k lyrickej poviedke: sú vysoko imaginatívne, jazyk je metaforizovaný, ale predstavy sú zmyslovo konkrétne, sujet sa opiera o bežnú empiriu dieťaťa a o personifikačný princíp. Vypovedajú o fascinujúcej jednote živého a neživého vo svete a ponúkajú množstvo podnetov na kultivovanie estetického a etického cítenia detí.

Prepojením reálneho sveta s fantazijnými svetmi, využitím bohatých intertextových konexií (Andersen, Tolkien, Carroll, Sandburg, Lewis) a duchovných znamení vytvára rozprávkovú fikciu *Daniel Pastirčák* vo svojej druhej knižke pre deti *Čintet alebo More na konci sveta* (Bratislava, Návrat domov, il. autor). Nonsense, blízky snovej a surrealistickej groteske, sa stáva predovšetkým prostriedkom na reflektovanie problému identity a slobody človeka, jeho životných hodnôt a morálnej sily pri stretnutí s fenoménom moci. Povrchovú vrstvu románu tvorí príbeh o putovaní detí vo férickom, imaginárnom časopriestore, v ktorom sa nevyznajú a v ktorom pri hľadaní

pravidiel k vymyslenej hre „čintet“ musia osamote prekonať mnohé prekážky, kým sa opäť stretnú. V hĺbkovom sémantickom pláne je príbeh podobenstvom a meditáciou o hľadaní cesty k autentickému životu, láske a harmónii. Tomu zodpovedá symbolika postáv i motívov (hľadanie strateného brata, baránok, hľadanie vlastnej piesňovej melódie, hudobná harmónia), aj sporadické gnómy. Rozprávka D. Pastirčáka predstavuje v slovenskej literatúre pre mládež hodnotou i poetikou ojedinelé dielo „vysokej“ fantastiky, založené na projekcii fiktívnych svetov s ich symbolickým významom.

Exupéryovská symbolika s latentným meditatívnym rozmerom charakterizuje rozprávkový debut básnika *Erika Grocha Tuláčik a Klára* (Košice, Knižná dielňa Timotej, 2000–2001, il. Luboslav Pafo). V sujetovom rámci priateľstva medzi dievčatom a zatúlaným psíkom sedem jemných, rozprávačsky kultivovaných príbehov citlivo rozpráva o základných ľudských hodnotách: o láskavosti, tolerancii, o úprimnosti, láske a domove.

Symbolika založená na historických alúziách a paralelách utvára hĺbkový, pre deti zrejme ťažšie dešifrovateľný významový plán aj v debute *Sávu Popoviča Malý Leonardo* (A-ha public s.r.o., il. Jaro Jelenek). Paralely medzi protagonistom, chlapcom Leonardom, a Leonardom da Vinci vznikajú zásluhou použitých znakov (pomenovanie protagonistu, situovanie príbehu do talianskeho mestečka Fiesole neďaleko Florencie, technické nákresy, túžba lietať realizovaná prostredníctvom drevených krídel i záverečný pád), v tom zmysle sú čitateľné aj paralely medzi súčasnosťou a históriou: kontakt malého Leonarda so svetskou i cirkevnou mocou (kráľ, kardinál), s umením i násilím (herec, generál) možno vnímať aj ako alúziu na da Vinciho dobu. Povrchový plán tvorí dobrodružný príbeh o tom, ako chlapec Leonardo pomocou drevených krídel, nájdených za dosť dramatických okolností

v tajomnej jaskyni, stratí cestu domov a ako ju nájde. Text, ktorý je hrou motívov a náznakov, prezrádza začiatočnosť najmä v architektonike príbehu a syntaktickej stavbe výpovede.

Napokon nie práve vydarený pokus o symbolickú rozprávku urobil košický autor Zdeněk Němec vo svojej druhej knihe *Atalienka. Príbeh malej víly, ktorá chce zachrániť rozprávku* (Kristína Rybárová–Agentúra K, il. Lubomír Pafo). Autor neústrojne kaširuje svet ľudí a svet mytologických bytostí (víly, rusalky, vodník, striga, černokňažník), folklórnu archetypovosť a modernosť, civilnosť a poetickosť, dôsledkom čoho je sujetová konštrukcia, verbálny ornamentalizmus a archaická štylizácia posolstva.

Vo všeobecnosti minulého roku v autorskej rozprávke prevládala jej konvenčná animovaná forma. Do tohto kontextu patria aj hravo-úsmevné rozprávania o ľudskej добрôte, o vzájomnej ústretovosti, zdvorilosti a ohľaduplnosti v knižke *Václava Šuplatu Tuky Prvý, kráľ tučniakov* (Bratislava, Slovart, il. Ludmila Pavolová). V dynamických, nonsensovo podfarbených príhodách tučniačej rodiny na návšteve u polárneho bádateľa konfrontuje prírodný a civilizovaný, prirodzený a konvenčný fenomén, pričom ako sujetový stavebný princíp a zdroj humoru funguje situačná i charakterová komika a princíp detskej naivity.

Nonsensovo tvarovaným animovaným rozprávkovým seriálom *Opice vo vytáhaných tričkách* (Bratislava, IKAR, il. Peter Cpin) knižne debutoval úspešný dramatický autor Radek Bachratý. Väčšina rozprávkových epizód o partii nezbedných opíc (nie nepodobnej partii šarvancov) má invenčný nápad, dynamiku a s jemne intelektualizovaným humorom paroduje nielen detské charaktery a konanie, ale aj absurdnosť, stádovitosť a konzumnosť súčasného civilizovaného človeka. Džungľa sa tak stáva nielen priestorom príbehov, ale aj znakom

ľudskej spoločnosti. Tradičný typ rozprávok na tému pralesa a opíc, s lineárnym príbehom a bez významových podtextov, v ktorých je humor založený na šantivosti, výmyselníctve a naivite analogickej detskému svetu, ponúka aj reedícia knihy Eleny Čepčekovej *Šibalské opičky Kiki a Miki* (Mladé letá, il. Viktor Csiba), vydaná ako „Prvé čítanie“.

Nenáročná jednoplánovosť, personifikačný princíp a určitá miera komerčnosti či profesionálnej rutiny je charakteristická pre väčšinu ďalších rozprávkových kníh z roku 2000, a to bez rozdielu v generačnej príslušnosti ich autorov. Tak animované anekdotické rozprávky (aké produkuje celé desaťročia) vydal Jozef Pavlovič hneď v dvoch knihách: *Parádnicie zajačice* (Ikar, il. Ľuba Končeková-Veselá) a *Mliečne rozprávky* (Kozák-Press, il. Martin Kellenberger) – tie majú nepochybné reklamno-komerčné pozadie, rovnako ako druhá rozprávková knižka *Blaženy Mikšíkovej Kakaová princezná* (Vyd. Motýl, il. Viktor Csiba). Mikšíková prináša opäť len prostoduché rozprávanie podľa konvenčnej schémy príbehov o miniaturizovaných bytostiach (víla Rajenka – súvislosť s firmou Rajo je zrejmalá). Zdá sa, že jej ambície siahajú len po triviálnu animovanú rozprávku, čo je škoda, pretože rozprávačská a jazyková kultúra jej textov nie je najhoršia. Podobnú úroveň má aj osemnásť autorských rozprávok *Ludmily Šinalovej-Kopeckej Jahodníček a iné rozprávky* (Ružomberok, Epos, il. Martina Piltzerová). Sú navyše nevyrovnané aj rozprávačskou kvalitou a trpia sociálnym sentimentom. Hodnotou sa im napokon veľmi nevzdáva ani knižný debut scenáristu *Romana Brata Tvrdohlavý baran. Rozprávky z večerníckového seriálu Čo videli stromy* (PERFEKT, il. Miroslav Regitko). Problémom týchto epických transformácií scenárov je nevládnutá kompozícia (rámcujúci motív vzťahu otca k dcére je rozvláchny a trochu i sentimentalizovaný, v podstate ne-

Tak, a je po mľaskaní! – zvolal víťazoslávne doktor.

Jozef Gertli Danglár / D. Taragel:

Rozprávky pre neposlušné deti a ich starostlivých rodičov

funkčný) a voľba rozprávača, ktorý trpí verbalizmom a komplikovanou syntaktickou stavbou výpovede. Rozprávkový text je teda zaťažený popisnosťou a pôsobí ťažkopádne.

Na pozadí posledných rokov sa zdá, akoby sa záujem o povesť tak trochu ušľachoval

na dvoch–troch kvalitnejších tituloch tohto žánru ročne (prirodzene, popri regionálnej spisbe, v podstate nezmapovateľnej a spravidla umelecky nehodnotnej). V minulom roku vydal knihu miestnych etiologických, etymologických a poverových *Povestí Oravskej doliny* (Vydavateľstvo Motýľ) An-

ton Habovštiak. Prezentoval v nej veľkú časť povestového materiálu, získaného vlastným výskumom a sčasti už aj publikovaného. Jeho literárne úpravy rešpektujú regionálny ráz i autentický archetyp povestového žánru. Autenticita materiálu nie je však až takou samozrejmosťou v novej knihe *Antona Mareca Hnali sa veky nad hradbami* (Martin, Matica slovenská, il. Peter Uchnár). V týchto povestiach o slovenských kráľovských mestách autor zdôraznil informatívny zámer, koncipoval teda knihu ako kombináciu vecného komentára o histórii mesta a povestového príbehu. Okrem toho, že faktografická hodnovernosť komentárov je dosť nevyrovnaná a výber povestových látok nie vždy reprezentatívny, chýbajú akékoľvek odkazy na pramene, čo sa, mimochodom, autorovi v povestových knihách stáva, čo sa však nemalo stať v publikácii, vychádzajúcej ako súčasť matičného projektu „povestovej mapy“ Slovenska.

Aj v roku 2000 sa faktické poznanie odievalo nielen do encyklopedicky koncipovaných publikácií – spomedzi nich spomeňme bohato ilustrovanú knihu autorského kolektívu *Detská ilustrovaná encyklopédia* (Slovart), publikáciu Dušana Kováča a kol. *Kronika Slovenska 2* (Fortuna Print a Adut), knižku Klimenta Ondrejku a kol. pre staršie deti *Slovensko – Človek a spoločnosť* (Mapa Slovakia, ed. Rekordy), ale aj do kníh, v ktorých je „encyklopedická informativnosť“ posunutá k „zážitkovej“. Takéto publikácie uplatňujú z hľadiska proporcionality beletristického a náučného celú škálu modifikácií. Vysokú mieru beletrizácie má napr. rozprávka *Jána Uličianskeho Drak Plamienok. Rozprávka pre malých a veľkých*, v ktorej *DRAK naučí ľudí využívať vzácny dar prírody* (Bratislava, BUVIK, il. Luba Končeková-Veselá). Ekologické a environmentálne posolstvo a kontrast technokratického a humanizovaného životného štýlu Uličiansky konkretizuje prostredníctvom alegorických postáv, kombináciou tradičných rozprávkových su-

jetových krokov (hľadanie ženícha, ťažká úloha, oslobodzovanie hrdinu) a konvenčných rozprávkových rekvizít (drak, princezná, kráľ) s reáliami civilizovanej a informačnej doby (auto, zemný plyn, w.w.w. stránky, konkurzy). Forma didaktickej rozprávky s humorno-parodickým rozmerom posúva poznanie smerom k dieťaťu celkom nevtieravo.

Informatívne zámery realizuje pomocou vysokej miery hravej beletrizácie aj *Štefan Moravčík v publikácii Chcete vidieť zlatú Bratislavu?* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, il. M. Kellenberger). Ide o jeho druhú vlastivedne orientovnú antológiu, zloženú z umeleckých i náučných, básnických i prozaických, vlastných i prevzatých textov. V predmetnej publikácii cítiť však už rutinérstvo a viditeľná je aj architektonická nekoncepcnosť: po úvodných adoračných, v podstate viac faktografických textoch sú ostatné usporiadané do oddielov nazvaných *Bratislava (Prešporok)* v ľudových piesňach a *Dunaj v ľudových piesňach*. Nevedno, prečo takéto názvy, keď väčšina textov im (najmä v druhom bloku) ani žánrovo, ani obsahovo nezodpovedá. Ak sa teda Š. Moravčík rozhodne dokompletizovať svoje prechádzky ešte aj prechádzkami poza hranice Slovenska, mohol by viac pozornosti venovať kompozično-architektonickému usporiadaniu publikácie.

Aj *Daniel Hevier* sa v ostatných rokoch častejšie orientuje na sprostredkovanie poznatkov umelecko-vzdelávacou cestou. Jeho najnovšia knižka tohto typu, *Psík, ktorý chodí do práce* (HEVI), v duchu podtitulu *Kniha o vodiacich psíkoch, ktorí pomáhajú nevidiacim ľuďom* ponúka zdravej populácii rámcové poznatky o poslaní, spôsobe výcviku a „pracovných“ povinnostiach vodiaceho psa vo vzťahu k nevidiacemu majiteľovi, pričom využíva konfrontáciu objektívnej podstaty faktu so subjektívnou interpretáciou rozprávača (štylizoval ho do postavy vodiaceho psíka). Nenápadne

a vtipne teda upozorňuje čitateľov na to, že život s handicapom je najmä iný ako život ostatných (nie však zákonite menejcenný či prázdnejší), a prispieva tak k tolerantnému a integrovanému spolužitiu zdravých a invalidných ľudí.

K vyslovene didaktickej, úžitkovej literatúre patrí publikácia *Evy Kovalovej Prečo vlk šušlal. 18 rozprávok pre deti a ich rodičov* (Prešov, Privatpress, il. Táňa Žitňanová). Animované rozprávky a riekanky sú tu využité len ako „nosič“ informácií, ktorý umožní zaujímavo, konkrétne a pritom systémove deti oboznámiť s projektom prevencie zubného kazu „Zdravý úsmev“ (aj preto sa hneď na prvej strane oznamuje, že je to „moja prvá kniha o tom, ako môžem mať zdravé zuby“).

Rok 2000 bol po dlhšom čase prajnejší aj voči spoločenskej próze, do ktorej sa, mimochodom, zaujímavým spôsobom transponuje generačná príslušnosť autorov. Starší autori sa sústreďujú najmä na príbehy pre tínedžerov a zotrvávajú pri realistickom rozprávaní o problémoch dospievania, inovujúc čiastočne tematiku prózy. Výsledný tvar však môže vyznieť aj ako anachronizmus, ako sa to stalo v prípade prózy Boženy Mačingovej *My spod Vrabčej skaly* (Košice, Press Print), konvenčným a idealizujúcim spôsobom pertraktujúcej život detí z detských domovov i problém rómskych detí. Bežný štandard nepresahuje ani dievčenský román Jany Šimulčíkovej *Na hojdačke* (Senica, Arkus), v ktorom sa autorka na pozadí obligátnych motívov dievčenskej literatúry (starosti s prvými láskami a široká varieta modifikácií v partnerských vzťahoch muža a ženy, škola, nedorozumenie a odcudzenie v súčasnej, nervozitou poznamenatej rodine – v tomto prípade intelektuálскеj) nevyhla istému zjednodušeniu problémov (napr. drogovej závislosti). Na pozadí skoršej tvorby je určitým sklamaním próza Vincenta Šikulu *Anjel Gabriela* (Vydavateľstvo Spolku slo-

venských spisovateľov). Problémové rodinné zázemie, sociálna a citová deprivácia tínedžerky Gabriely súvisí s pociťovanou ekonomickou nerovnosťou ľudí, s otázkou servilnosti a konformnosti dospelých, s citovou otupenosťou vo vzťahu rodičov a detí, s problémom smrti rodiča, s neprijemnými dôsledkami „haló-efektu“ v škole. Na jednej strane citlivo a presvedčivo načrtol vnútorný svet dospievajúceho dievčaťa v jeho zraniteľnosti i v prejavoch rezistencie, na druhej strane prekvapuje slabou psychologickou motivovanosťou niektorých sekvencií deja, sporadickou povrchnosťou v modelovaní sujetu, ako aj prekvapujúcimi technicko-formálnymi nedostatkami kompozície.

Próza zo života dospievajúcich, keďže ju tvoria predstavitelia najstarších generácií, predlžuje jestvovanie viac-menej tradičného modelu takýchto príbehov. Mladí autori sa zasa objavujú skôr v tvorbe pre deti a v súlade s vládnuťou rozprávkovosťou s obľubou využívajú aj v rozprávaniach zo života detí princíp „marginálnej fantastiky“, spravidla vo forme prieniku paranormálneho príznaku do inak reálneho ľudského sveta.

Za jeden z najlepších príspevkov do tohto okruhu prózy možno považovať debut *Gabriely Futovej Naša mama je bosorka!* (Bratislava, Mladé letá, il. Katarína Slaninková). Autorka nápadito a zaujímavo nastavila na každodennú realitu súrodeneckých šarvátok, rodičovských výchovných zásahov, susedského, vonkoncom nie bezproblémového spolunažívania fantazijný plán zázračnosti, sujetovo sa opierajúci o prezradené tajomstvo, že mama rozprávača Dominika a jeho sestry Natálky je pôvodom bosorka, a o tajné pokusy detí čarovat podľa tisícročnej knihy kúzol, čo má často neblahé následky. Je sympatické, že popri dobrodružnej napínavosti a akčnosti, v rámci ktorej funkčne a originálne využila motívy a postupy známe z iných kniž-

ných či filmových spracovaní takejto témy, popri karikature a hyperbole autorka vtipne, ale dôrazne a s pedagogickým taktom akcentuje etický rozmer ľudských myšlienok a činov a hodnotu láskavého, porozumením a prirodzenou rodičovskou autoritou naplneného rodinného zázemia. Prepojenie fantazijnej roviny s rovinou reálu má podobu zvedavého detského objavovania a šantenia, pričom sa v rámci dobrej zábavy upozorňuje na elementárne hodnoty tolerance, mravnosti a zodpovednosti za vlastné konanie.

Aj *Dana Zakovičová* vo svojej prvotine *Po kom to dieťa je.* (Bratislava, Mladé letá, dizajn Svetozár Mydlo) ponúkla živo podaný, dobrodružne ladený príbeh osnovaný na marginálnej fantastike, určený je však trochu odrastenejším deťom. Z paranormálnej schopnosti dvoch dievčat rozumieť tomu, čo si myslia a cítia predmety, živé bytosti a ich časti, nadobudnutej zásluhou zvláštnej tehličky z rodičovských archeologických úlovkov jednej z protagonistiek, pramení mnoho zábavných i humorných epizód, v poslednej tretine knihy i detektívna zápleтка, s ktorou sa spájajú viaceré lacné akčné efekty. Evidentným zábavnodobrodružným ambíciám sa podriaďuje aj idea príbehu – využitie schopností v prospech všeobecného blaha (objavenie minerálnych prameňov, zriadenie delfinária). Próza D. Zakovičovej však zaujme schopnosťou modelovať živé, autenticky pôsobiace detské postavy a gradovať zápletku.

Aspoň z kvantitatívneho hľadiska bola v minulom roku bohatšia aj básnická tvorba pre deti a mládež. Tu si pozornosť zaslúži literárny debut *Valentína Šefčíka Kniha na vydaj* (Prešov, Vydavateľstvo M. Vaška, il. Ivana Pančáková). Krátkymi, vtipnými básňami so satirickým, ironickým i sebaironizujúcim nádychom autor nadviazal na dobrú tradíciu hravej, nonsensevej poézie feldekovsko-váľkovského typu. Nosné motívy nachádza v prírode, vo svete detí a do-

spelých, v školskom i „civilnom“ prostredí, dokáže sa pohrať so žánrom (reklamný slogan), s tvarovou i významovou stránkou jazyka na úrovni paronymie, slovotvorby i kaligramu. Jeho verše vyvolávajú úsmev, dobrú náladu a humorné asociácie, spravidla vyúsťujú do vynaliezavej a údernej pointy. Prirodzene, V. Šefčík neprišiel s novou poetikou, postupy nonsensevej poézie pre deti však uplatnil s citom pre mieru a funkciu, štýlovo jednotne a rytmicky nie najhoršie zvládnutým veršom.

Atmosféru, lyrickú náladu i profesionálnu veršovú úroveň majú aj drobné lyrické riekanky v druhej básnickej knižke *Borisa Droppu* pre deti *Laktibrada žienku hľadá* (Regent, il. Štefan Šilhan). Väčšina riekaniek je zvukovo alebo významovo inšpirovaná vybraným geografickým názvom, ojedinele sa medzi nimi vyskytnú texty, ktoré pôsobia ako neprirodzená, sémanticky hluchá konštrukcia.

Do tradične chudobnej sféry básnických textov vhodných na detský prednes pribudlo niekoľko textov zásluhou novej knižky *Václava Šuplatu Šušlavá ježibaba a jej čarbacica knižka* (illusion, il. Dušan Sadloň). Škoda len, že väčšina básní tejto knihy, výtvare riešenej na spôsob omaľovačky (čierno-biele ilustrácie si dieťa môže vyfarbiť podľa vlastnej vôle), má z hľadiska nápadu i veršovej „kvality“ charakter amatérskeho detského veršovania.

Systematický záujem o básnenie pre menšie deti sa ukazuje u *Danice Dragulovej-Faktorovej*. V takpovediac rodinnej spolupráci vydala ďalšie dve knihy: hravé kaligramy *Čary-máry, zmizli čiary* (DAXE, Il. Štefan Šilhan), z ktorých mnohé sú vskutku vydarené – majú vtip a iskru, v iných cítiť prílišnú konštruovanosť, a básne inšpirované hrou s písmenami abecedy *Antilopa* z Antarktídy (DAXE, il. Dávid Faktor, Xénia Faktorová). Ani ona ju neobohatila o nič objavné: zbásnenie každého písmena abecedy funguje prinajmenšom od J. Smre-

Ivan Popovič: M. Miková / Farebné rozprávky

ka, aliterračný princíp ako stavebný fundament textu majstrovsky predváža Š. Moravčík. Nonsens, ktorý takto vzniká, je vyperparovaný, laboratórny, na čítanie únavný – ťažko si nájde adresáta.

Na hre s abecedou a s číslicami postavil knihu riekaniak, hádaniak, hlavolamov pre deti *Povedala abeceda* (IKAR, Il. Peter Cpin) aj *Jozef Pavlovič*. Viaceré z rébusov sú neriešiteľné pre prvočitateľov, ktorým by kniha mala slúžiť. Žánrovou skladačkou je aj jeho ďalšia kniha *Bola raz škola, bol raz žiak* (Mladé letá, Il. Svetozár Mydlo), určená pre väčšie deti. V podstate ide o reedíciu staršej knihy Lov slov. Aj tu čitatelia nájdu hádanky, jazykolamy, frazeologizmy, žiacke výroky a popritom aj satirické básne, ktoré sú však hodnotovo diskutabilnou ponáškou (s transparentným moralizmom a niekedy i s necitlivým výsmechom) na už klasickú satirickú poéziu K. Bendovej. V oboch publikáciách autor síce nezaprel skúsenosti a nápady, ale rovnako nezaprel ani očividné rutinérstvo.

Knihy komponované ako antológia básní, rozprávok a poviedok majú v literatúre pre deti už dlhú tradíciu a v ostatných rokoch pravidelne vítajú prvákov v škole. V roku 2000 ich takto vítala seriózne uro-

bená antológia *Na prváckom kolotoči* (Mladé letá, il. Oľga Bajusová). V súlade s názvom sa zostavovateľka *Magda Baloghová* pri výbere sústredila predovšetkým na básne, poviedky a rozprávky s prváckou tematikou z dielne reprezentatívnych autorov „detského aspektu“, charakteristické spojením hravého rozmeru s poznávacím. Aj *Vkladná knižka rozprávok a básničiek* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, Il. Peter Čisárik) *Jozefa Mokoša* je (súc jeho prvotinou pre deti) kaleidoskopom básnických a rozprávkových textov. Autor kaširuje viaceré tvorivé postupy až epigónskym spôsobom, miestami mu zlyháva obraznosť a potom je význam (akokoľvek aktuálny, ako napr. zanedbávanie detí rodičmi) vyjadrený neprimerane priamočiaro. Zaškribe i technika verša a miera estetického vkusu (lascívne motívy). A tak napriek vtipným jednotlivostiam kniha ako celok vyznieva rozpačito.

Do línie spirituálnej, meditatívnej poézie pre deti, v minulých rokoch na vysokej umeleckej úrovni reprezentovanej M. Rúfusom (v roku 2000 reedíciou jeho diel), pribudla v minulom roku zbierka básní, ktoré sú metaforizovanou interpretáciou jednotlivých veršov modlitby Otčenáš, nenápadito nazvaná *Detký otčenáš* s básňami *Ladislava Fričovského*, s ilustráciami *Romana Topolčaného* (Tranoscius). Tento typ poézie má vypracovanú svoju vlastnú, trochu stereotypne pôsobiacu obraznú i výrazovú „topiku“. Duchovné fluidum je prítomné i v cykle 53 básnických miniatúr s lúbostnou tematikou *Vina Valentína. Reflexie lásky* (Prešov, Vydavateľstvo M. Vaška 2000), ktorými debutoval *Pavol Fekete*. Tematika tejto darčekovo upravenej, myšlienkovy i formálne nekomplikovanej príležitostnej poézie je viazaná na sviatok Valentína, patróna čistej lásky, a jej prostá filozofia bude konvenovať dospievajúcim zaľúbencom.

Lyrickým potrebám dospievajúcich vyšlo v minulom roku v ústrety niekoľko kniž-

ných vydaní textov populárnej piesne. Okrem pop-textov *Jozefa Urbana Voda, čo nás drží nad vodou* (Slovenský spisovateľ, zostavila Viera Prokešová), ktoré sú pôsobivé silným poetickým nábojom a metaforikou, publikoval texty piesní aj *Peter Nagy* v knihe *Milenci na snehu* (Slovenský spisovateľ, editorkou je opäť V. Prokešová). Nechýba im síce nekonformný postoj, sociálny či mravný pátos typický pre dospievajúce, ibaže z výrazovej sústavy textov prevláda štylizovanosť, póza tvorcu. Bez spolupráce s hudbou, prípadne videoklipom, sa zrazu odкрývajú slabiny veršovej techniky, plytkosť metafory i nízka invenčnosť nápadu. Na rozdiel od J. Urbana teda ako „autentická“ poézia neobstoja tak jednoznačne.

Zbierku šansónových textov *Blíženci. Básne/piesne* (Prešov, BAUM) vydala *Jana Bodnárová* pod pseudonymom *Johanna BLUM*. Hoci nie je (rovnako ako *Urbana*) jednoznačne určená práve pre mladých, možno predpokladať, že malé citové drámy o láske, o šťastí i sklamaní, o pýche a pokore, o túžbe a ohrdnutí, o maske ľahostajnosti zakrývajúcej trýzne, aj o smiechu cez slzy celkom spontánne dokážu osloviť starších tínedžerov. Zaiste k tomu prispeje aj hudobnosť verša a kultivovaná, pritom receptne dešifrovateľná metaforika textu, v ktorej sa alúzie a zámlky viažu na detstvo, mladosť, erotiku mladých lások, ale nostalgicky evokujú aj predtuchu blížiacej sa staroby.

Osobitný typ kníh predstavujú publikácie, ktoré napísali deti. Po čitateľskom úspechu takýchto prekladových publikácií (*Deti píšú Bohu*, Knižná dielňa Timotej 1999, 2000) vyšli knižne aj slohové práce detí z jednej základnej školy v Košiciach, ktoré zozbierala a spracovávala učiteľka *Valéria Kočíšová* a zostavila z nich publikáciu *Céčka. Kľúčik od dverí 8-ročnej detskej duše* (Košice, Kristína Rybárová-Agentúra K). Detské výpovede sa týkajú toho, ako

vnímajú vlastnú identitu a životnú perspektívu, ako vidia svojich rodičov, svoj domov, čoho sa boja, čomu nerozumejú a čomu sa tešia. Pre učiteľov, rodičov i psychologov môžu byť takéto texty zdrojom informácií nielen o vnútornom svete detí, ale aj o duchovnom, kultúrnom a morálnom stave dnešnej spoločnosti, potrebovali by však popri starostlivom výbere tém aj väčšiu vzorku detí a dlhší časový odstup medzi písomným vyjadrením. V ponúknutom podaní sa publikácia nevyhla stereotypu, ktorý, napokon, pri takýchto publikáciách hrozí častejšie než kdekolvek inde.

Pravdaže, tak ako každý rok, aj teraz sa objavuje množstvo triviálnych až gýčovitých textov – za všetky spomeňme aspoň komerčnú knižnú klauniádu *Igora Adamca* *Nebuďte bábovky alebo O strašidlách, ktorých sa netreba báť* (Praha, Ottovo Nakladatelství, Il. Roman Humaj). Podľa overenej šablóny pokračuje tentoraz už len jeden z dvojice televíznych zabávačov v tvorbe parodických rozprávání na tému, ako vznikajú knihy, divadlo, televízna relácia a CD. Našťastie, rukolapnou realitou je fakt, že veľká väčšina pôvodnej tvorby nemá takto očividne poklesnutú umelecko-estetickú úroveň. Je tiež evidentné, že väčšina pozoruhodných či sľubných titulov aj v roku 2000 pochádza od autorov, ktorí do literatúry vstúpili v priebehu 90. rokov. Aká však bude jej tvár v nasledujúcich rokoch, to je dnes ťažko predpovedať. Pravdepodobným sa zdá, že aj pri potenciálnych prienikoch do sociálnych či psychických horkostí súčasného detstva a dospievania bude sa viac hrať s kartou fantazijnej a hravej imaginácie než drásavej deskriptívno-realistickej analýzy. Lebo človek sa najslobodnejším stáva pri hre a fantazírovaní. Dôkazy, že slovenská literatúra pre deti a mládež vie tieto fenomény využiť objavne a zmysluplne, poskytl a produkcia roka 2000 – najmä zásluhou mladých autorov. A tak opatrná nádej do budúcnosti bude hádam aj namieste.